

ברוכים הבאים לסיכום השיעור הכללי האינטרקטיבי בנושא:

נטילת ידיים - שיעור כללי - הרב יוסי

[שרים את השיר של חי ליבי - "ירננו לא-ל חי... ליבי ליבי"]

תקציר:

יש כמה רבדים של חיוב בנטילת ידיים:

1. כהנים - לקדש וידיו ורגליו - שם זו חובה מהתורה.
2. קדשים. שלמה המלך - גם לא בשעת העבודה, אלא אפילו אוכל קדשים.
3. תרומה. שמאי והלל - גם על תרומה.
4. חולין - בעיקרון לא אמור ליטול ידיים. בגמרא בחולין נאמר שתקנו גם נטילת ידיים לחולין:
 - a. סרך תרומה.
 - b. מצווה 1 - לשמוע לחכמים. תוספות: הכוונה לנקיות.
 - c. מצווה 2 - לשמוע לדברי רבי אלעזר בן ערך:
 - i. רש"י: זאת אומרת שזה מדאורייתא.
 - ii. תוספות: אסמכתא בלבד.

סיכום מתגלגל

הקדמה

השיעור מוקדש לעילוי נשמת שמואל עמרם בן זהרה צבע, מהתומכים הגדולים של הישיבה. התחיל מחנות קטנה והצליח מאוד, אך נשאר נעים הליכות וצנוע.

נלמד היום על נטילת ידיים - המקור שלה, הגדרים, המשמעות, ההלכות. מה שנסיפק. השולחן

המקור

ברכות - והתקדשתם

הפסוק הראשון שאנו לומדים ממנו על נטילת ידיים הוא הפסוק בויקרא:

"והתקדשתם והייתם קדושים"

ולומדים בגמרא בברכות (נג: למטה) מכאן על נטילת ידיים לפני האוכל, אחרי ועל שמן. אמנם, מסתבר שזה אסמכתא, בגלל שאנחנו יודעים שזה דרבנן [ובגלל שיש גם מים אחרונים ואפילו שמן...]
נטילת ידיים היא חלק מעולם של מצוות דרבנן, וחלק מעולם של מצוות נטילת ידיים ורגלים.

שבת - שלמה, שמאי והלל

בגמרא בשבת נאמר:

"שמאי והלל גזרו טומאה על הידיים... ואכתי שלמה גזר... בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידיים יצתה בת קול ואמרה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני... אתא שלמה גזר לקדשים, ואתו אינה וגזור אף לתרומה" (שבת יד:)
תשומת לב להבדל בין "גזר" לבין תיקון".

חולין - הסיבה לתקנה על חולין

הגמרא בחולין שואלת - מדוע תקנו נטילת ידיים על חולין?

1. רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן: סרך תרומה. ישראל נוטלים ידיים כדמיון לתרומה, כדי שכהנים יתרגלו לחיות בעולם של נטילת ידיים.
2. מצווה 1 - מצווה לשמוע דברי חכמים.
3. מצווה 2 - מצווה לשמוע לדברי רבי אלעזר בן ערך. שלפי רבי אלעזר בן ערך הפסוק "וידיו לא שטף במים" לגבי זה מלמד על נטילת ידיים - "מכאן סמכו חכמים לנטילת ידיים מן התורה"
נחלקו הדעות בהבנת ה"מצווה" לשמוע לפי דברי רבי אלעזר בן ערך:
א. רש"י: לדעתו יש מצווה מהתורה ליטול ידיים,
ב. תוס': הכוונה שזה אסמכתא.
יש דיון על נטילת ידיים על פירות, ויש דעה שזה מגסי הרוח.
גם אם מדובר בסמך בלבד, יש לזה חוזק יותר מאשר דרבנן רגיל.

סיכום המקורות ליסוד תקנת נטילת ידיים

יש כמה רבדים של חיוב בנטילת ידיים:

5. כהנים - לקדש וידיו ורגליו - שם זו חובה מהתורה.
6. קדשים. שלמה המלך - גם לא בשעת העבודה, אלא אפילו אוכל קדשים.
7. תרומה. שמאי והלל - גם על תרומה.
8. חולין - בעיקרון לא אמור ליטול ידיים. בגמרא בחולין נאמר שתקנו גם נטילת ידיים לחולין:
 - a. סרך תרומה.
 - b. מצווה 1 - לשמוע לחכמים. תוספות: הכוונה לנקיות.
 - c. מצווה 2 - לשמוע לדברי רבי אלעזר בן ערך:
 - i. רש"י: זאת אומרת שזה מדאורייתא.
 - ii. תוספות: אסמכתא בלבד.

סוגי נטילת ידיים

יש, כאמור, עוד סוגי נטילת ידיים. נטילת ידיים שיוצאים מהשירותים היא ביסודו של דבר משום נקיות. וזה כבר שלמה המלך הבין את זה לפני 3,000 שנה. היום אנשים שוטפים עם סבון וזה פשוט לכולם, אבל פעם זה היה חידוש עצום, ואולי יעבור עוד אלפי שנים עד שיבינו את העומק של נטילת ידיים.
סיפור על רבי עקיבא...

פרטי דינים

יש כל מיני אפשרות לנוסח של ברכת נטילת ידיים - טבילה או נטילה הנוסח הוא "על נטילת ידיים". מדוע על נטילת ידיים:

1. רא"ש: נטילת ידיים בגלל שהכלי שאיתו נוטלים ידיים הוא "נטלה".
2. על פי מהר"ל נתיב העבודה, ט"ז: **הרב טרם הסביר**

האם אדם שאוכל בלי לגעת באוכל עם הידיים, או מישהו אחר מאכיל אותו, האם צריך נטילת ידיים? ומישהו שמאכיל אדם אחר, האם הוא בעצמו צריך ליטול ידיים? מהשו"ע עולה שזה תלוי באכילה ולא בנגיעה, בניגוד למה שהיינו מצפים מדיני טומאה וטהרה: "המאכיל לאחרים אין צריך נטילת ידיים, והאוכל צריך נטילת ידיים אף על פי שאחר מותן לתוך פיו ואינו נוגע במאכל, ה"ה לאוכל במגריפה שצריך נטילת ידיים" (שו"ע או"ח קס"ג)

הלכות שונות:

1. צריכים כוח גברא בנטילה. יש ויכוח בשאלה מה מוגדר כוח גברא, עד כדי כך שיש שאלה לגבי כף.
2. צריך כלי מחזיק רביעית שלם.
3. נטילה של רביעית.
4. פעמיים על כל יד.

יסוד נטילת ידיים

על פת ועל המחיה

למה תקנו רק על פת:

1. לפי דעה אחת, תרומה היא על דגן תירוש ויצהר, ודגן הוא המרכזי, אז זה לחם.
a. יש דעות שתרומה הם מכל הצומח, ואז אין ערך מיוחד ללחם.
2. אולי כל ירידה במדרגה מצמצמת את היקף המצווה. לא צריכים לעשות בדיוק כמו השלב הקודם, אלא העיר ששומרים על הדבר.
3. קביעת סעודה.

חקירת היסוד

ההשלכה לחקירה היא לגבי אונן, אדם שמתו מוטל לפניו שפטור מכל המצווה. - אונן פטור מכל מצוות עשה (לדוגמה: לא מברך, לא מניח תפילין) וכמובן חייב במצוות לא תעשה. השאלה האם הוא צריך ליטול ידיים. זה תלוי בשאלת היסוד בנטילת ידיים:

1. נטילת ידיים היא מצווה חיובית (קדושה?) - ולכן אונן פטור מנטילת ידיים (ביכורי יעקב הוב"ד במשנ"ב ע"א, ז').
 2. נטילת ידיים היא מצוות לא תעשה - אסור לך לאכול כשהידיים טמאות, הכל התחיל מהחשש שהגיע מתרומה. ולכן אונן חייב בנטילת ידיים (ברכי יוסף יו"ד שמ"א, ה').
אם אנחנו מבינים שמדובר במעין מצוות עשה, אז יש לכך השלכות:
 1. צריך לברך עובר לעשייתו.
 2. אי אפשר עקרונית לברך אחרי כן¹
- לאפשרות השניה, מה עושים בנטילת ידיים - הרי הוא נטהר רק אחרי שהוא נוטל את ידיו?

¹ דיון לגבי ברכה על הנר, שלדעת חלק מהאשכנזים אין לברך לפני כי אישה מקבלת שבת בנטילה. שאלה מעין זו גם על גר.

1. אפשר לברך מיד אחרי, כי זה נחשב חלק מזמן הנטילה.
2. רמ"א: מברך לפני הניגוב - הניגוב הוא סיום.

יסודות בדיני נטילה

- הגמרא מביאה כמה הלכות ואמירות על נטילת ידיים, בין השאר ש:
1. מי שאוכל בלי ? כאילו בא על אישה זונה.
 2. חייבים להגביה את הידיים ().
 3. חשיבות הניגוב, ומי שלא ניגב כאילו אכל טמא.
- לפי זה נצטרך לשאול למה הניגוב חשוב, וגם להבין את ההלכות של השו"ע:
- "וינגבם היטב קודם שיבצע, שהאוכל בלי נגוב ידיים כאילו אוכל לחם טמא. המטביל ידיו יכול לאכול בלא נגוב" (שו"ע או"ח חקנ"ח, י"ב-י"ג)
- אם ניגוב כל כך חשוב, למה בטבילה לא צריכים לנגב?
- לכן המשנה ברורה בעצם חולק:
- "משום מיאוס. ולכן צריך לנגב... ורש"ל חולק"
- בנגלה המשנ"ב מובן מאוד, כי בסוף הניגוב הוא סיום של הנטילה, מפני המיאוס.

ברכה לבטלה

- שאלה נוספת: אדם שבירך ואין לו אוכל, או שנמלך ולא רוצה לאכול?
1. אם המצווה היא בשביל האוכל, לא תעשה בלבד, אז ברור שאין ערך לברכה בפני עצמה.
 2. הריטב"א: אין זו ברכה לבטלה.
- הריטב"א מסביר שפה נעשה מעשה המצווה, הוא נטל את ידיו.
- לאור זאת אפשר לשאול מה קורה כשאדם נטל ידיו ולקחו לו את האוכל, האם הוא צריך לברך על נטילת ידיים? לכאורה אם זו מצווה בפני עצמה אז כן יברך.

אז ההשלכות:

1. בלי לגעת
2. ניגוב
3. ברכה לבטלה.

מהות הנטילה

סיכום האפשרויות בנטילת ידיים:

1. נקיות מלכלוך
 2. נקיות מטומאה.
 3. אדם קדוש - כחלק מתיקון האכילה בקדושה
- המהר"ל מדבר על תיקון האכילה ועל תפקיד נטילת ידיים.
- יש כמה וכמה מקורות שמראות את המעלה החיובית של הנטילה:
1. הגמרא מספרת על אלעזר שזלזל בנטילת ידיים ושמו אבן על קברו.
 2. הזוהר מסביר שנטילת הידיים היא להדבק באילנא דחייא וכך אפשר לאכול.
 3. הרב קוק באורות הקודש מדבר על אכילה, ובחלקם יש מעין 'קרב' להיכן ילך האוהל, או פעם נטילת ידיים הייתה נראית כמו אירוע לא הגיוני, של בזבז מים.

הגמרא מספרת על מים ראשונים שהאכילו חזיר, שהייתה גזירה לא למכור כשר, ובעל האטליז מכר כשר לפי מי שהיה נוטל ידיו. הוא האכיל חזיר אדם שלא נוטל ידיו. בהמשך מספרת על אדם שבסוף גירש/הרג את אשתו בגלל שלא עשה מים אחרונים.

מה הסיפורים מלמדים אותנו?

המהר"ל מסביר למה מי שלא מנגב נחשב כאוכל טמא, ונראה זאת מהגמרא בבבא מציעא:

"מר זוטרא... ראה אדם דמשי ידיה ומנגב בגלימא דחבריה. האי הוא דלא אכפת ליה בממונא

דחבריה".

איך הוא ידע שזה הגב - כי הוא ניגב בבגד של חברו, שלא אכפת לו מהממון של חברו. זה הלחם הטמא. יכול להיות שבפועל הידיים שלו נקיות, אבל הוא אוכל לחם טמא. אם לא ניגב ידיו הוא אוכל לחם של גויים. כי אכילה היא משהו יותר ערכי ותרבותי מאשר נקיות.

זה מסביר למה אונן פטור ליטול את ידיו, ולמה גם אם לא נוגעים באוכל חייבים - כי תקנו את זה למאכל.

הרצון לא היה רק האם טמא או טהור הלחם.

כאמור, זה יכול להסביר למה אונן יהיה פטור מנטילת ידיים, הוא מבין שיש פה רק צד של מצווה ולא צד של איסור. הגמרא אומרת שיש "עוד מצווה", ורש"י אומר שזה מהתורה. אבל הכוונה שיש פה מצווה לשמוע את רבי אלעזר בן ערך, יש פה רובד של "והתקדשתם". זה הרובד גם של ניגוב.

לפי זה מובן גם למה אם לקחו לך את הלחם זו לא ברכה לבטלה, כדברי הריטב"א - כי אם זה רק הכשר לאכילה זה דין באכילה, אבל אם יש פה והתקדשתם אז האדם יכול להתקדש גם אם לא אכל אחר כך. גם זה נוטל ידיים כדי להיות טהור, לא בשביל שיגיע במישהו אחר כך.

ולכן הוא התקדש, גם אם בפועל הוא לא השלים והוציא מהכוח אל הפועל. הכוח הוא יחידה שיכולה לעמוד בפני עצמה.

אולי גם לכן אונן לא יטול ידיו, כדי לא להתקדש עכשיו בזמן שהוא אונן.

לכן "אם חכם לבך ישמח ליבי גם אני", כי זה מביא מעבר לעולם הטומאה וטהרה למקום שלם יותר. מי שעושה על פירות הוא מגסי הרוח.

מי שלא נוטל את ידיו הוא נעקר מן העולם, ומי שכן נוטל ידיו מתחבר. מי שלא נוטל כאיל אכל לחם זונה, מי שנטל כאילו אכל לחם קידושין.²

סיכום

טעמי נטילת ידיים:

1. נקיות גוף.
 2. נקיות הנפש, טהרה. סרך טומאה.
 3. שאו ידיכם קודש, "והתקדשתם", "לשמוע דברי בן ערך" - נוטלים את הידיים מתקדשים, מתקבעים בעיקר, באילן החיים.
- a. נפק"מ: ניגוב, מגע, ברכה, ריטב"א.

מקום לשאלות והערות

האם אפשר ליטול ידיים פשוט מברז. <https://ph.yhb.org.il/10-02-09/>

מה לגבי דיבור בין נטילת הידיים לאכילת הפת? יפה! זה יכול להיות קשר [אם כי אם זה רק נקיות, אז למה שזה יפריע?]

כיום מים אחרונים הם חובה? סוגיה בפני עצמה. הרבה פוסקים כותבים שלא חייבים בפועל.

האם לפי הרובד של נקיון מלכלוך בימנו יהיה צורך לפני הנטילה לשטוף ידיים עם סבון? כלומר לנקות את הידיים מלכלוך (שטיפה בלי סבון לא יעילה כמו עם)? אולי במהות כן. מעניין לחשוב על זה. בכל מקרה

אנחנו לא מתקנים תקנות

² המהר"ל מדבר שהוא אוכל את הנפש של הלחם ולא את הלחם החיצוני.